

Sekmējas Latvijas zemes bagātību pētīšanas darbs

Rektora prof. Dr. M. Primaņa akadēmiskā runa universitātes gadaspētēkos

„Jau sirmā senatnē dažādas ciltis cīnījās par labām ganībām vai sāls avotiem, tad mūsdienu pasaules politikā mēs redzam cīņas par naftu un akmeņoglēm. Starpība ir tikai cīņas apmēros — pamatā paliek cīņa par telpu dzīvīšanai.

Visas pasaules dabas bagātību pietiek visu tautu dažādo prasītu apmierināšanai, bet ja mēs tomēr piedzīvojam, ka dažām tautām un zemēm ir jācieš vienā vai otrā virzienā šo dabas bagātību trūkums, tad izskaidrojums tam meklējams nenokārtotā pasaules saimniecībā.

Šādas grūtības — saimnieciskās krīzes — atkārtojas laiku pa laikam un tās sasniedza savu augstāko pakāpi pēc pasaules kara. Starptautiskās preču apmaiņas traucējumu gadījumos nav vairs iespējams dažādās zemēs ražotās preces resp. to pārākumus apmainīt brīvās sacensības ceļā. Visa pasaule zina, ka brīvā, priekškaņa pasaules saimniecība ir sabrukusi, un savādi un nesaprotami skan norādījumi, ka zemes, kurām trūkst izejvielu, var tās vienkārši nopirkt ar izejvielām bagātās zemēs. Bet pērkot nepieciešamās preces pasaules tirgū, ir vajadzīgi līdzekļi, citu zemju valūta, kuru pircējs var iegūt tikai tad, ja šīs citas zemes noņem tās preču pietiekošus daudzumus. Viss sacītais arī pilnā mērā attiecināms uz Latviju. Ja ikkatras valsts iekšējās saimniecības iespējas un patstāvība ir atkarīgas galvenā kārtā no tās tautas darbaspējam un dabas bagātībām, tad Latvijai daba pūrā nav devusi līdz daudzas nepieciešamas izejvielas. Tās mums jāieved no citām valstīm, bet mums jācenšas savas neatkarības labā pēc iespējas pilnīgi un lietderīgi izmantot tās pašu zemes bagātības, kuras zeme mums var dot.

Parasti, runājot par vērtīgiem izrakteniem, domā par zeltu, naftu, akmeņoglēm, sāli, dārgakmeņiem un taml. Latvijā šādu vielu nav, vismaz pagaidām mums tās nav zināmas. To-

mēr jau sen mēs esam atzinuši, ka mūsu zeme slēpj dažādus izraktenus, kurus mēs tā pa daļai kaunīgi saucam par derīgiem — (ne vērtīgiem) — un mēs zinām arī izraktenus, kurus bieži pat neierindo derīgos izraktenos, tādēļ, ka tiem nav pagaidām piemērotas pielietošanas. Bet, kas šodien vēl nav atradis pielietošanu, var, sakarā ar zinātnes un tehnikas attīstību, rīt jau būt vērtīga viela.

Visumā jāsaprot, ka ziņas par mūsu izrakteniem ir, saudzīgi runājot, vēl ļoti nepilnīgas. Izskaidrojumu šādam stāvoklim mēs atrodam, ja pakavējamies pie izraktenu pētīšanas gaitas Latvijas teritorijā.

Līdz patstāvīgās Latvijas tapšanai ģeoloģiskās pētīšanas darbus veica gandrīz bez izņēmuma augstskolu zinātnieki, piegriezdami savu uzmanību pirmā kārtā teorētiskai ģeoloģijai, kas tikai garāmeļot, nodarbojas ar derīgo izraktenu gultnēm.

Jaunu virzienu zemes bagātību pētīšanā mēs jau manām pirmajos Latvijas pastāvēšanas gados. Atsevišķi zinātnieki — minēšu tik dažus vārdus: Glazenaps, Rozenšteins, Lancmanis, Nomals, Vitiņš, un arī dažas privātas firmas ar lielu sajūsmu un ne mazāku enerģiju ievadīja šo lielo darbu. Sākumā šim darbam ir gadījuma raksturs, un mūsu pētnieki nāk pie slēdziena, ka sekmes varētu gūt tikai organizētā un saskaņotā darbībā. Kā pirmo šādas kopdarbības organu mēs jau 1924. g. redzam Latvijas minerālvieļu pētīšanas biedrību. Lai gan kultūras fonds un finanšu ministrijas rūpniecības nodaļa sekmēja ar saviem pabalstiem jaunās biedrības darbu, tomēr paši biedrības aktīvākie locekļi nāk pie atziņas, ka viņu darbs ir nepilnīgs un nav viņu spēkos izdarīt sistematisku izraktenu pētīšanu tādos apmēros, kā to prasa Latvijas apstākļi.

Bet arī strādājot šādos grūtos apstākļos, veicot izraktenu pētīšanu, tā sakot, brīvā laikā, blakus saviem tiešiem

darba uzdevumiem, ir gūts jau daudz vērtīgu panākumu. Minēšu tik vienu piemēru, ka šo pētījumu rezultātā noskaidrojās, ka portlandcimenta ražošana Latvijā iespējama, izņemot akmeņogles, tikai lietojot pašu zemes izejvielas.

Mūsu tautas Vadonis, valsts prezidents Dr. Kārlis Ulmanis, apsverot Latvijas saimnieciskās dzīves izveidošanu, agrāk aizrādīja uz to, ka jāveicina pašu zemē atrasto vai ražoto jēlvieļu izlietošana pēc noteikta un skaidra plāna. Kā šī plāna pirmais posms uzskatāms 1935. g. 10. septembra likums par ģeoloģiskiem darbiem, kas mūsu izraktenu sistematisko, ģeoloģisko pētīšanu ievada organizētā un pareizā gultnē.

Lai noskaidrotu izraktenu izmantošanas iespējas, jāizpēta to īpašības un jāinformē ieinteresētās iestādes, personas un uzņēmumi par jaunām iespējām saimnieciskās dzīves veidošanā.

Bez šiem galveniem pienākumiem zemes bagātību pētīšanas komitejai būs jānoskaidro arī vēl daudz citu jautājumu, kurus uzstāda mūsu straujais saimnieciskās dzīves attīstības laikmets.

Ka šāda institūta radīšana bija neatliekama, to rāda tā darbības rezultāti pirmajā darba gadā.

Šigada Zemgales izstādē uzskatāmā veidā ikviens varēja pārliecināties, ka arī zemes bagātību pētīšanas darbā mēs ejam ātriem soļiem uz priekšu, un vēl plašāku un pārliecinošāku liecību par šī institūta sekmīgu darbu ievadīšanu dod tā pirmā gada darbības pārskats. — Nav jāaizmirst, ka, darbu sākot, ZBPK bija jāpārdzīvo visas darba organizācijas grūtības: bija jāsaprotavo telpa jau esošo un šur tur izkaisīto paraugu un izraktenu novietošanai un kārtīšanai, bija jāmeklē plašas sabiedrības palīdzība, gan paraugu iegūšanas, gan to izmēģināšanas darbā, bija jāorganizē speciālistu pieaicināšana un darba sadalīšana, vienā un otrā gadījumā atdoties uz speciālistu trūkumu, un bija jāiegādājami pētīšanas aparāti.

Valdības lielais atbalsts un labvēlība, kā arī 1937.-38. g. budžets 100.000 lš apmērā lielā mērā sekmēja komitejas uzdevumus, bet viss jau minētais neļāva tai attīstīt tik sekmīgu darbību un dot jau tik daudz taustāmu rezultātu, kā to sagaidīja viena mūsu sabiedrības daļa. Ikkatram, kas šādā pētīšanas darbā vairāk iedziļinājies, būs skaidrs, ka lielā, grūtā uzdevuma veikšana prasa zināmu laiku. Gan sensāciju un dēku meklētāji laiku pa laikam uzpemas uzrādīt zelta, naftas, dzelzs rūdas u. c. vērtīgu vielu gultnes Latvijā, bet, tuvāk šos piedāvājumus pārbaudot, arvien līdz šim izrādījās, ka ziņu sniedzēji ir vai nu paši maldināti, vai gribējuši kādu maldināt.

Liels kavēklis mūsu kūdras rūpniecībā ir pagājušo laiku noteikta, plānveidīga, valstiski saimnieciska viedokļa trūkums kurināmā jautājumā, piesaistot pilnīgi mūsu kurināmā apgādi ārzemes tirgus svārstīgai konjunktūrai. 1919. g. sākās purvu pētīšanas darbi un valdība ievadīja kūdras izmantošanu Latvijā ar 4 mašīnām. 1936. g. dedzināmās kūdras iegūšana sasniedz 37.000 to, un 1937. g. jau pārsniedz 75.000 to. Lētās, importētās akmeņogles arī novērsa uzmanību ino mūsu kūdras krājumiem, un daudzās vietās apstājās jau iesāktā kūdras izmantošana. Tagad iesāktie kūdras pētīšanas darbi sekmīgi turpinās un mūsu jaunās lielās organizācijas „Degviela“ un „Ogle“, pamatojoties uz šiem pētījumiem un jaunākā laika tehnikas sasniegumiem, palīdzēs šo Latvijas saimniecības neatkarības nākotnes sapni pārvērst īstenībā, iegaumējot, ka kūdra ir arī svarīga izejviela daudzu vērtīgu un mums nepieciešamu produktu iegūšanai.

Izcili laikmeti prasa izcilus līdzekļus. Sekosim mūsu jaunā laikmeta aicinājumam un ieliksīm arī mūsu izraktenu pētīšanas un izmantošanas darbā visas mūsu spējas un visas mūsu zināšanas, lai vairotu līdzekļus mūsu kultūras un civilizācijas augšanai.“